

Gerard Alberts

Interfacultaire werkgroep Wetenschap en Samenleving, Katholieke Universiteit Nijmegen

Centrum voor Wiskunde en Informatica, Postbus 94079, 1090 GB Amsterdam

g.alberts@cwi.nl

In memoriam

Dirk Struik (1894-2000)

De grote historicus van de wiskunde, Dirk Struik, overleed zaterdag 21 oktober 2000 in zijn huis in Belmont (Mass.). Hij werd geboren op 30 september 1894 in Rotterdam. Struik is 106 jaar geworden en stierf in alle rust thuis.

Gedurende de driekwart eeuw van zijn verblijf in Amerika onderhield hij contacten met Nederland. Bij een breed publiek werd hij vooral bekend door zijn boek *A Concise History of Mathematics* uit 1948, dat in 1965 in het Nederlands en uiteindelijk in totaal in achttien talen verscheen. Dat een boek over de geschiedenis van de wiskunde een bestseller is geworden, zegt genoeg.

Struik was wiskundige, marxist en historicus van de wiskunde. Dirk Jan Struik, oudste zoon van de Rotterdamse hoofdonderwijzer Hendrik Jan Struik, was een typische HBS-leerling. Dit schooltype bood de middenklasse een route om sociaal op te klimmen en voor Dirk Struik en zijn broer Anton was het afleggen van deze weg gekoppeld aan een sterk politiek bewustzijn. Wiskundeleraar G.W. ten Dam was een leidsman door een ruimere blik op de wiskunde te bieden en Dirk in contact te brengen met het socialisme. Op school, in de tijd dat hij zich de klassieke talen eigen moest maken om naar de universiteit te kunnen en tijdens zijn studie wiskunde in Leiden was Dirk Struik actief in links-socialistische kring. Via Ten Dam kwam hij in contact met Van Ravesteyn en Wijnkoop van de sociaal-democratische partij, de in 1909 van de SDAP afgesplitste SDP die in 1918 haar naam zou veranderen in CPH, Communistische Partij in Holland.

Zijn belangrijkste leermeester in de wis-

kunde in Leiden was J.C. Kluyver. Struik behoorde tot de groep van progressieve studenten rond de inspirerende natuurkundige P. Ehrenfest, opvolger van Lorentz en vriend van Einstein. In Leiden volgde men de ontwikkelingen leidend tot de formulering van de algemene relativiteitstheorie in 1916 op de voet. Het inzicht in het belang van de differentiaalmeetkunde daarbij bracht Ehrenfest zijn studenten bij. Na zijn studie werd Struik wiskundeleraar in Alkmaar. Hij was daar zeer tevreden in het besef een stapje hoger te zijn geklommen dan zijn vader. Reeds enkele maanden later, nog in hetzelfde jaar 1917, nodigde J.A. Schouten hem op voorspraak van Ehrenfest uit om zijn assistent te worden aan de Technische Hoogeschool in Delft. Struik zou één in een lange reeks van leerlingen van Schouten op dit terrein worden. De samenwerking met Schouten culmineerde in de tweedelige uitgave *Einführung in die neuere Methoden der Differentialgeometrie* (1935; 1938), het hoogtepunt van Struiks wiskundige werk.

Het werk bij Schouten bracht hem in de internationale wiskundige wereld, onder andere op de Tagung van de Deutsche Mathematiker-Vereinigung in 1921 in Jena. Daar ontmoette hij Ruth Ramler. Zij trouwden het jaar erop en zouden drie dochters krijgen. Ruth stierf in 1993 op 99-jarige leeftijd.

Rockefellerbeurzen brachten Struik met zijn vrouw naar Rome bij Levi-Civita, 1924, en naar Göttingen bij Courant, 1925. In 1926 vertrokken zij op uitnodiging van Norbert Wiener, die zij in Göttingen hadden leren kennen, naar het MIT in Boston. Hier werd Struik in 1940 hoogleraar.

Zijn politieke overtuiging heeft Struik altijd volgehouden en geuit. De aanklacht tegen hem wegens 'poging tot ondermijning van de staat Massachussets' ten tijde van de naoorlogse Amerikaanse heksenjacht van McCarthy leverde hem een tijdelijke schorsing op maar werd nooit doorgezet. Het werd een cause célèbre van de communistenjacht en Struik werd een veelgevraagd spreker over vrijheid van meningsuiting.

Geheel in stilte, daarentegen, was vijftien jaar eerder een Nederlandse uitsluiting verlopen. Toen Dirk Struik in 1934 Amerikaans staatsburger was geworden en zijn sabbatical year in Nederland zou doorbrengen, wilde Schouten hem graag als gasthoogleraar aan Technische Hoogeschool hebben. Tot Schoutens woede bogen zijn collega's voor het afwijzend oordeel uit Den Haag en trokken de aanvraag in. Zo kwam het dat Struik in dat jaar niet de differentiaalmeetkundeboeken met Schouten afmaakte, maar op verzoek van zijn broer Anton — die in de tussentijd als ingenieur in Rusland had gewerkt — leerboeken over het marxisme schreef. Onder de schuilnaam O. Verborg verschenen bij uitgeverij Pegasus *Het historisch materialisme* en *De wereldbeschouwing van het communisme*. J.A. Schouten kreeg zijn revanche in 1954. Terwijl Struik in de VS zwaar onder vuur lag vanwege zijn politieke overtuiging gaf in Nederland op Schoutens voorstel de KNAW een signaal af door hem tot haar correspondent te benoemen.

Dirk Struik is nooit van zijn geloof gevallen, wilde desnoods — op aandringen van een radio-interviewer bij zijn honderdste verjaardag — toegeven dat in de Sovjet Unie het com-

munisme verkeerd ten uitvoer was gebracht, maar stond op zijn recht een marxistische utopie te koesteren. Bovendien was voor hem het marxisme ook gewoon een handzame theorie.

Struik was vooraanstaand marxist en verdienstelijk wiskundige, maar baanbrekend was zijn bijdrage aan de geschiedenis van de wiskunde. Zijn historische belangstelling was ingebed in de linkse cultuur van populariseren van wetenschap en vond extra inspiratie in de marxistische dialectiek. Hij zag overigens in het historisch materialisme niet een methodiek van geschiedbeoefening, wel een eye-opener voor de sociale en culturele factoren in de ontwikkeling van de wetenschap; hij volgde wat dit betreft niet Boris Hessen, wel Robert Merton. In zijn *Yankee Science in the Making* (1948) en *Het land van Stevin en Huygens* (1956) toonde hij zijn visie dat in een bepaalde culturele omgeving een bepaalde stijl van wetenschapsbeoefening tot bloei kan komen. Het eerste was zijn meest persoonlijke boek. De opkomst van een praktijk-georiënteerde wetenschap in de vroegmoderne geschiedenis van zijn nieuwe vaderland New England was een nieuw en origineel onderwerp. Hij had er bovendien vijf jaar lang aan gewerkt en tal van nieuwe bronnen voor ontsloten. Het tweede, *Het land van Stevin en Huygens*, was zijn eigen weergave van de Gouden Eeuw van zijn eerste vaderland, onderhoudend en onderwijzend geschreven, de belerende toon nauw onder de oppervlakte gehouden.

Zijn historische belangstelling rond de wiskunde voerde hem in Rome naar de Vaticaanse archieven en maakte hem in Göttingen bezorger, naast O. Neugebauer, van de uitgave van de historische colleges van Felix Klein. De uitgever die hem in 1946 benaderde om een leerboek te schrijven voor de geschiedenis van de wiskunde, sprak een geest aan die de klassieke geschiedenis van de wiskunde geabsorbeerd had en gevoelig was voor de culturele context. In zes maanden tijd zette hij zijn verhaal op papier. Het was vanwege de, overigens bescheiden, uiting van contextgevoeligheid een modern boek. In het boek is Struik de verteller aan het woord. In die zin was hij een volstrekt traditioneel historicus die een buitengewoon toegankelijke geschiedenis vertelde. Het is ongetwijfeld deze toegankelijkheid die het succes van *A concise history of mathematics* en *Geschiedenis van de wiskunde* verklaart.

Dirk Struik was correspondent van de KNAW, erelid van het WG en erelid GeWiNa. De Kenneth O. May prijs voor ge-

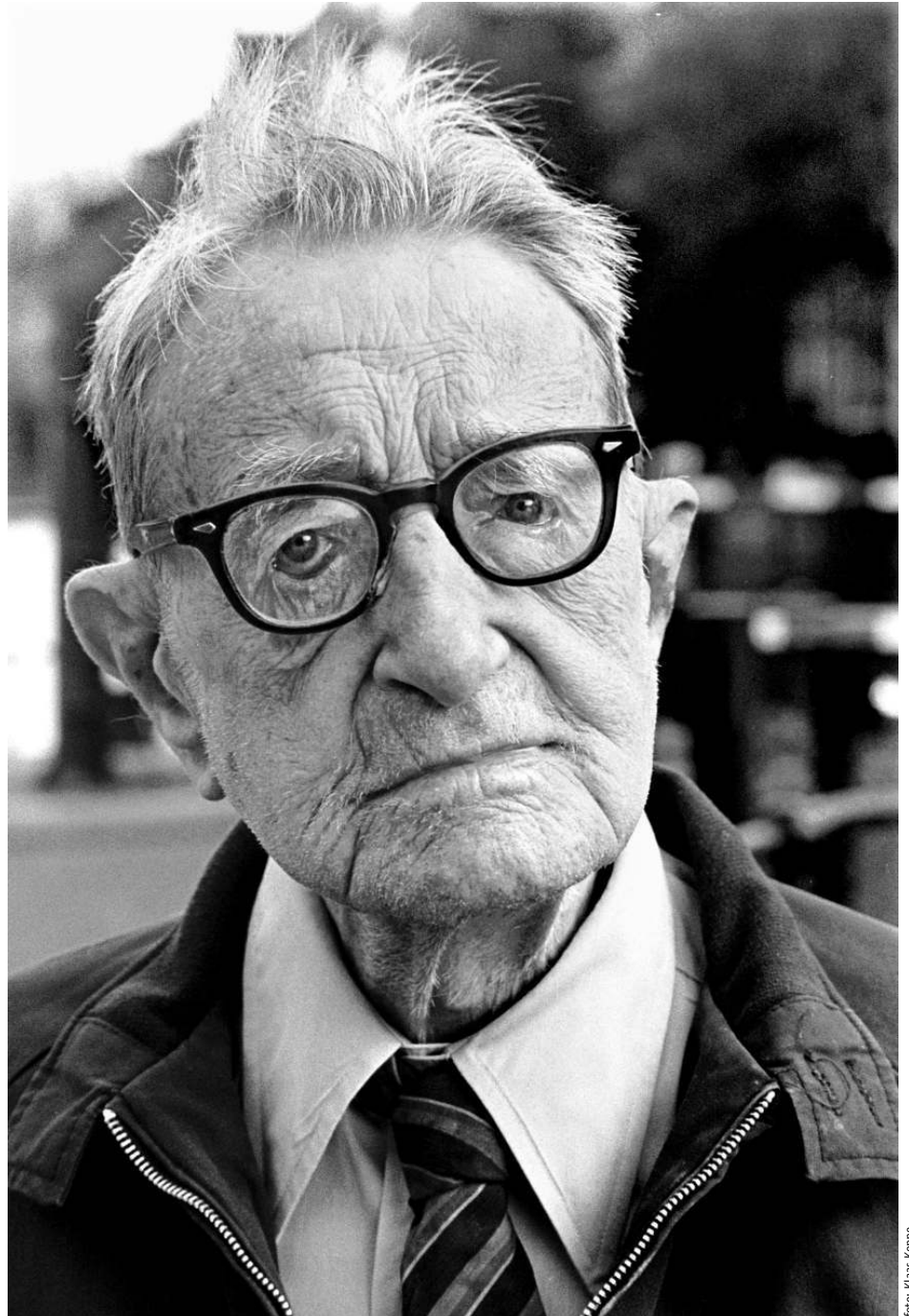

foto: Klaas Koppe

Dirk Struik op honderdjarige leeftijd

schiedenis van de wiskunde (van de International Commission on the History of Mathematics en de International Union of the History and Philosophy of Science) werd in 1989 voor het eerst toegekend en wel aan Dirk Struik.

Dirk Struik was een verteller, een innemend verteller. Nog bij zijn honderdste verjaardag bezocht hij Nederland en liet hij zien hoe geschiedenis fascinerend kan zijn. Verhalend van zijn eigen leven betoverde hij een afgelden zaal met de charme van de geboren verteller.

Literatuur

Op 27 oktober jl. werd Dirk Struik herdacht in een bijeenkomst van het GMFW (landelijk werkcontact Geschiedenis en Maatschappelijke Functie van de Wiskunde). In 2001 zal het Nieuw Archief meer aandacht aan hem wijden. In 1974 verscheen het boek *For Dirk Struik* met een bibliografie en een levensschets, in augustus 1994 een special van *Historia Mathematica*. In Memoriams (MIT, MAA, The Times) op het web zijn te vinden via de GMFW-pagina: www.math.sci.kun.nl/math/werkgroepen/gmfw/